

УДК 004.632

МАРІЦ Д.О., кандидат юридичних наук, доцент,
кафедра інформаційного права та права інтелектуальної власності
Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНОГО ДОСТУПУ ДО ЕЛЕКТРОННИХ БАЗ ДАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

***Анотація.** У статті досліджуються проблеми правового регулювання використання інформаційних ресурсів та захисту авторських прав при створенні електронних баз даних наукових праць.*

***Ключові слова:** інформаційний ресурс, авторські права, база даних, інформація, договір, плагіат.*

***Аннотация.** В статье исследуются проблемы правового регулирования использования информационных ресурсов, а также защиты авторских прав при создании электронных баз данных научных трудов.*

***Ключевые слова:** информационный ресурс, авторские права, база данных, информация, договор, плагиат.*

***Summary.** The article investigates the problems of legal regulation of the use of information resources and the protection of copyright in the creation of electronic databases of scientific papers.*

***Keywords:** information resource, copyright, database, information, contract, plagiarism.*

Постановка проблеми. В час інформатизації суспільства, стрімкого розвитку новітніх технологій, паперові картотеки, бібліотеки поступають електронним базам даних у мережі Інтернет. Безумовно, оперативність та швидкість пошуку інформації в Інтернет у будь-якій точці планети не викликає сумнівів. Проте у сфері інформатизації суспільства продовжують залишатися питання, які потребують вивчення та законодавчого врегулювання. Так, одним із перших постає питання щодо захисту авторських прав в мережі Інтернет.

Дана стаття не є першою спробою дослідити це питання. Серед вітчизняних науковців даною проблематикою займалися: Ю.Л. Бошицький, О.В. Дзера, О.В. Кохановська, О.А. Підпригора. Сьогодні держава взяла курс на створення єдиної бази даних наукових праць. Актуальним на наш погляд, постає питання про правові підстави і правові наслідки використання і певною мірою розпорядження наукових праць при створенні такої бази. Адже важливим є законодавче підґрунтя, на підставі якого не відбуватиметься порушення прав авторів. Одним із основних завдань відповідно до Указу Президента “Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні” від 31.07.00 р. № 928/2000 [1] було визначено вдосконалення правового регулювання діяльності суб’єктів інформаційних відносин, виробництва, використання, поширення та зберігання електронної інформаційної продукції, захисту прав на інтелектуальну власність, посилення відповідальності за порушення встановленого порядку доступу до електронних інформаційних ресурсів всіх форм власності. Зважаючи, що з моменту опублікування цього наказу пройшло 16 років і нагальними залишаються питання щодо захисту прав на об’єкти інтелектуальної власності (далі – ОІВ) при використанні електронних ресурсів, це підкреслює актуальність даної проблематики в сучасних умовах.

Метою статті є вивчення джерел правового регулювання правовідносин, що виникають у сфері публічного доступу інформаційних ресурсів в мережі Інтернет при створенні баз даних наукових праць.

Виклад основного матеріалу. В останні роки було прийнято низку нормативно-правових актів, які стосуються вищої освіти і науки в Україні. У державних стратегічних програмах, визначені різні напрямки, які потребують розвитку у різних сферах суспільства, однак ми зупинимось лише на деяких з них. Так, однією із пріоритетних засад розвитку державою задекларовано розширення сфери інформатизації в суспільстві. Мається на увазі можливість вільного використання, доступу, накопичення та розпорядження інформацією як у власних цілях, з метою підвищення власного інтелектуального розвитку так і сприяючи суспільному розвитку. Здавалось би, як це стосується згаданих вище закладів вищої освіти і науки? У ч. 5 ст. 6 Закону України “Про вищу освіту” від 01.07.14 р. № 1556-VII [2] зазначено, що *дисертації осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, та осіб, які здобувають ступінь доктора наук, а також відгуки опонентів оприлюднюються на офіційних веб-сайтах відповідних вищих навчальних закладів (наукових установ) відповідно до законодавства.* До захисту допускаються дисертації (наукові доповіді), виконані здобувачем наукового ступеня самостійно. *Виявлення в поданій до захисту дисертації (науковій доповіді) академічного плагіату є підставою для відмови у присудженні відповідного наукового ступеня.* З метою реалізації положень ст. 6 Закону України “Про вищу освіту”, Міністерством освіти і науки України (далі – МОН України) був виданий наказ “Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів” від 14.07.15 р. № 758 [3]. Відповідно до цього наказу на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу (наукової установи), спеціалізована вчена рада, яка прийняла дисертацію (опубліковану монографію) до захисту, у розділі, в якому міститься інформація про роботу ради, розміщує в режимі читання не пізніше ніж за 10 днів до дати захисту дисертації:

- примірник дисертації,
- автореферат дисертації,
- відгуки офіційних опонентів.

Виняток стосується лише робіт, які складають державну таємницю.

У відкритому доступі зазначені матеріали зберігаються на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу (наукової установи) протягом трьох місяців з дати видачі диплома доктора філософії або доктора наук.

Таким чином, можна зробити висновок, що публічний доступ до наукових доробків здобувачів має обмежений часовий проміжок, адже із згаданого наказу МОН України не випливає обов’язок вищого навчального закладу (наукової установи) забезпечувати такий доступ після спливу тримісячного строку з дати видачі диплома доктора філософії або доктора наук.

Водночас, у ст. 7 Закону України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні в 2007 – 2015 рр.” від 09.01.07 р. № 537-V [4] зазначається, що *при створенні загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів забезпечити: створення необхідної технічної і технологічної інфраструктури, електронних інформаційних ресурсів в архівах, бібліотеках та музеях, науково-дослідних установах з визначенням вимоги щодо обов’язкового зберігання в єдиному електронному форматі результатів наукової діяльності та забезпечити вільний доступ до результатів наукових досліджень, створених за рахунок коштів Державного бюджету України.* Знову ж таки, із даного положення випливає, що дане правило стосуватиметься лише робіт, які виконувались за рахунок коштів Державного бюджету України. Тоді виникає

питання щодо публічного доступу до робіт, які виконувались за рахунок коштів фізичних осіб? За таких умов складається абсурдна ситуація щодо підходу виявлення академічного плагіату та порядку публічного доступу до таких робіт.

Крім того, хотілося б звернути увагу на те, що механізм оприлюднення творчого доробку науковців розпочався навіть не з моменту прийняття Закону України “Про вищу освіту” і прийнятих нормативних актів на його виконання, а значно раніше, у 2008 році, коли був виданий спільний наказ ВАК України і НАН України “Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих фахових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського” від 07.07.08 р. № 436/311. З прийняттям цього наказу започаткувався процес збереження, накопичення та надання у безкоштовний загальний доступ у режимі on-line *електронних копій періодичних друкованих наукових фахових видань*.

З метою боротьби з плагіатом МОН України планує запустити єдиний національний репозитарій наукових текстів. Таким чином планується створення єдиної бази всіх наукових робіт. Програмне забезпечення репозитарію вже розробляє Microsoft Ukraine. Між МОН України та Microsoft Ukraine було підписано додаткову угоду, що гарантує надійність репозитарію на 99,9 %. В першу чергу, такі зміни торкнуться дисертаційних робіт, які захищались після 2014 року, після прийняття Закону України “Про вищу освіту”. Саме ці роботи завантажуть у репозитарій в першу чергу для відкритого доступу. Хоча, по суті, такі роботи і так перебувають у відкритому доступі, про що ми вже зазначали. Єдине питання, яке вирішиться, це безстроковість публічного доступу до таких робіт, у тому випадку, звісно, якщо такий репозитарій дійсно буде створений. Однак одразу зазначимо, що наповнення науковими працями репозитарію не буде залежати від того за які кошти виконувались такі роботи: державні чи кошти фізичних осіб. Уряд підтримав пропозицію МОН України щодо створення Національного репозитарію академічних текстів. Відповідне рішення прийняте під час засідання Кабінету Міністрів 22 липня 2016 року. На думку міністра, створення Національного репозитарію академічних текстів допоможе автоматизувати процес виявлення академічного плагіату та забезпечить вищі навчальні заклади технічними можливостями щодо академічної доброчесності та виконання вимог Закону України “Про вищу освіту” [5].

Складніше питання з науковими статтями.

Якщо ж посилатись на офіційний сайт МОН України, то впливає наступне: всі тексти будуть підлягати завантаженню у депозитарій [6]. Однак, деякі видання обмежують доступ до своїх текстів, то яким чином вони підлягатимуть завантаженню? Крім того, не лише журнал має право обмежувати доступ, а й автор наукової статті. Тому постає питання про співвідношення прав авторів і видавців на по суті “примусовий” он-лайн режим. Проте, варто згадати і про наукові монографії, на підставі яких за Законом України “Про вищу освіту” може здійснюватись захист на здобуття наукового ступеня. Адже при публікації монографії автор підписує з видавцем договір, за яким до видавництва можуть переходити виключні майнові права на такий об’єкт права інтелектуальної власності. Останнім часом дедалі більшого поширення набувають комерційні видавничі договори, за якими видання твору здійснюється видавництвом за рахунок самого автора. Крім того, всі права на науковий твір – як майнові, так і немайнові – належать автору, а не державі. Відповідно постає питання про правомірність розпорядження державою такими об’єктами. Тому, на наш погляд, необхідно визначити суб’єктний склад таких правовідносин.

Відповідно до ст. 421 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [7] *суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору. Відповідно до ст. 7 Закону України “Про авторське право і суміжні права” [8] суб'єктами авторського права є автори творів, зазначених у частині першій статті 8 цього Закону, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права.*

*До майнових прав автора, з-поміж інших, відноситься: виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання (п. 2, 3 ч. 1 ст. 424 ЦК України). Таким чином, заповнення відповідною інформацією репозитарію є по суті використанням ОІВ без згоди автора на це. Такі односторонні дії навряд чи можна вважати законними. Тому, на наше переконання, система використання авторських прав при створенні репозитарію має ґрунтуватись на договірних відносинах. Крім того, не дуже зрозумілим залишається процес збереження вже завантажених даних до системи. Адже проблема захисту авторських прав в мережі Інтернет не втрачає своєї актуальності. Так, у ч. 1 ст. 32 Закону України “Про авторське право і суміжні права” зазначається, що автору та іншій особі, яка має авторське право, належить виключне право надавати іншим особам дозвіл на використання твору *будь-яким одним або всіма відомими способами на підставі авторського договору*. Таким чином, правовою підставою використання наукових праць може слугувати договір про передачу невиключного майнового права на використання наукового твору. При цьому за особою, яка передає невиключне право, зберігається право на використання твору і на передачу невиключного права на використання твору іншим особам. У договорі слід зазначати, що саме розуміється під “використанням”:*

- 1) чи це повний текст праці чи окрема його частина;
- 2) відтворення твору на іноземних мовах в будь-якій матеріальній формі;
- 3) субліцензування; обробка твору для його використання у взаємодії з комп'ютерними системами, базами даних.

Водночас не виключена можливість неправомірного використання творів у мережі Інтернет. Так, І. Римаренко пропонує 2 шляхи для захисту авторських прав [9, с. 52-53].

Захист на етапі до порушення:

- 1) обмежена функціональність – автори розповсюджують програми, які не здатні друкувати документи або зберігати їх у пам'яті комп'ютера;
- 2) “годинникова бомба” – автор розповсюджує повноцінний об'єкт авторського права, але встановлює дату, після якої доступ до нього буде неможливим;
- 3) захист від копіювання, тобто автор встановлює кількість разів, коли файл може бути скопійований;
- 4) криптографічні конверти – твір зашифровано так, що доступ до нього можливий з використанням ключа до шифту;
- 5) контракти-угоди “наскрізного клацання” укладені через Інтернет, це – дозволи автора на використання творів;
- б) запобіжні заходи: попередня публікація матеріалу на традиційному матеріалі, підтвердження факту існування твору на певну дату, засвідчення в нотаріуса дати створення твору, запис на лазерному диску і поміщення в архів або веб-депозитарій;
- 7) клірингові центри – автор надає центру право ліцензувати свої права на твір, центр приймає плату від користувача і передає її володільцеві авторських прав.

Захист на етапі після порушення:

- 1) агенти – це комп’ютерні програми, які автоматично виконують попередньо визначені команди, наприклад, пошук у мережі контрафактних примірників творів;
- 2) стенографія – процес приховування інформації у файлах, наприклад “водяного знаку” автору твору, що буде доказом авторства цієї особи щодо цього твору;
- 3) “маячок” – це особлива мітка, яка розміщується в творі і спрацьовує під час несанкціонованого використання, надаючи можливість знайти порушника авторських прав;
- 4) використання кодів слів..

Тим більш, створення такої єдиної бази буде йти в розріз із Законом України “Про доступ до публічної інформації” від 13.01.11 р. № 2939-VI [11]. Адже, відповідно до ст. 1 зазначеного закону, публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб’єктами владних повноважень своїх обов’язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб’єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

Вище ми з’ясували, хто являється суб’єктами авторського права, а виходячи із наведеного визначення публічної інформації, така інформація може розміщуватись лише суб’єктами владних повноважень, і лише в передбачених законодавством випадках.

Виходячи із міжнародного досвіду, Франція – це перша країна, яка оголосила боротьбу з піратством в мережі Інтернет, шляхом прийняття Закону “Про три кроки”, який був розроблений за ініціативою президента Франції Ніколя Саркозі і вступив у дію з 1 жовтня 2010 року. Завдяки цьому влада отримала право на повне прослуховування трафіку, а також на сповіщення по електронній пошті тих, хто активно викачує з мережі піратські програми та мультимедійний контент у файлообмінних мережах. Закон передбачив, що “пірати”, які ігнорують попередження електронною поштою, втрачають доступ до мережі терміном на рік, крім того в ряді випадків передбачений штраф до 300 тис. євро або навіть тюремне ув’язнення. Закон також зобов’язав місцевих Інтернет-провайдерів перехоплювати і передавати владі дані про людей, які займаються розповсюдженням піратських матеріалів. Щодо цих осіб в подальшому порушуються кримінальні справи [10].

Висновки.

Система розпорядження авторськими правами на наукові твори має ґрунтуватись на договірних відносинах. Тому, на наше переконання, основною формою розпорядження такими об’єктами права інтелектуальної власності як дисертаційна робота, наукова стаття, монографія, тощо – має бути договір. Такий договір має містити низку істотних умов, а передусім визначити, що слід розуміти під “використанням” твору. За загальним правилом, автору має відраховуватись авторська винагорода за використання твору. Однак, як ми зазначали вище користування такою базою вищими навчальними закладами планується здійснювати на безоплатній основі.

Використана література

1. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні : Указ Президента України від 31.07.00 р. № 928/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 31. – Ст. 11.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.14 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.

3. Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів : наказ Міністерства освіти і науки України від 14.07.15 р. № 758 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 62. – Ст. 275.
4. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні в 2007 – 2015 рр. : Закон України від 09.01.07 р. № 537-V // Відомості Верхової Ради України (ВВР). – 2007. – № 12. – Ст. 102.
5. Єдина база всіх наукових робіт для боротьби з плагіатом буде надійною на 99,9 % – гарантія Microsoft Ukraine. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/07/26/edina-baza-vsix-naukovix-robit-dlya-borotbi-z-plagiatom-bude-nadijnoyu-na-99,9>
6. В Україні вперше буде створено Національній депозитарій академічних текстів. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/07/22/v-ukrayini-vpershe-bude-stvoreno-nacjonalnij-repozitari>
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.03 р. № 435-IV // Відомості Верхової Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
8. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.93 р. № 3792-XII // Відомості Верхової Ради України (ВВР). – 1994. – № 13.– Ст. 64.
9. Римаренко І.В. Захист авторських прав та творів, розміщених в Інтернеті. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VAPSV_pdu/2011_3/St_10.pdf
10. Проскурня К.П. Захист авторського права в мережі Інтернет. – Режим доступу : <http://www.bulletin.uabs.edu.ua/store/jur/2012/2024a84c38307b413d3055c0732d32e4.pdf>
11. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.11 р. № 2939-VI // Відомості Верхової Ради України (ВВР). – 2011. – № 32. – Ст. 314.

~~~~~ * * * ~~~~~